

RESOVIA SACRA

STUDIA TEOLOGICZNO-FILOZOFICZNE
DIECEZJI RZESZOWSKIEJ
ROK 24 (2017)

NUMER JUBILEUSZOWY
Z OKAZJI 25-LECIA
DIECEZJI RZESZOWSKIEJ

Rzeszów 2017

EWA KŁECZEK-WALICKA

KS. KAZIMIERZ ZAWAŁKIEWICZ (1879–1925)

Ks. Kazimierz Bolesław Zawałkiewicz przyszedł na świat 29 sierpnia 1879 r. w Złoczowie¹. Nauki gimnazjalne pobierał początkowo w Złoczowie – jego nazwisko odnajdziemy na liście uczniów klasy 1b złoczowskiego gimnazjum w roku 1891². Klasę drugą gimnazjum ukończył w Sanoku. Odnotowano to w sprawozdaniu dyrektora z roku 1892³. Nie jest wiadomym, z jakich powodów nazwisko Kazimierza Zawałkiewicza nie pojawiło się w spisach uczniów obu gimnazjów w roku 1893 i 1894. Być może z różnych względów przerwał naukę. Klasę trzecią ukończył w roku 1895 w gimnazjum złoczowskim⁴. W tej samej szkole kontynuował naukę w klasie czwartej i piątej⁵. W kolejnych latach był uczniem gimnazjum w Sanoku, kończąc tam klasy: szóstą, siódmą i ósmą⁶.

MGR. EWA KŁECZEK-WALICKA, magister filologii polskiej, nauczyciel w Zespole Szkół im. Armii Krajowej w Zaczerniu, autorka publikacji z zakresu historii i kultury regionalnej. Kontakt: podfajczy@op.pl

1. Archiwum Archidiecezjalne w Przemyślu [dalej: AAPrz], Akta Personalne Kapłanów. Tabele Służbowe [dalej: APK TS], Tabela służbowa ks. Kazimierza Zawałkiewicza.
2. *Sprawozdanie Dyrekcji C.K. Gimnazjum w Złoczowie za rok szkolny 1891*, Złoczów [1891], s. 99.
3. *Sprawozdanie Dyrektora C.K. Gimnazjum w Sanoku za rok szkolny 1892*, Sanok 1892, s. 55.
4. *Sprawozdanie Dyrekcji C.K. Gimnazjum w Złoczowie za rok szkolny 1895*, Złoczów [1895], s. 77.
5. *Sprawozdanie Dyrekcji C.K. Gimnazjum w Złoczowie za rok szkolny 1897*, Złoczów [1897], s. 69.
6. *Sprawozdanie Dyrektora C.K. Gimnazjum w Sanoku za rok szkolny 1898*, Sanok 1898, s. 38; *Sprawozdanie Dyrektora C.K. Gimnazjum w Sanoku za rok szkolny 1898/9*, Sanok 1899, s. 43; *Sprawozdanie Dyrektora C.K. Gimnazjum w Sanoku za rok szkolny 1899/900*, Sanok 1900, s. 48.

W roku 1901 młodzieniec złożył podanie do Seminarium Duchownego we Lwowie. Tam w latach 1901–1903 przygotowywał się do kapłaństwa, odbywając formację duchową i intelektualną⁷. Przewodnikami przyszłego proboszcza zaczerskiego na drodze ku kapłaństwu stali się biskup Józef Weber – rektor lwowskiego seminarium, ks. Adam Sapięha – wicerektor, ks. Jan Dihm – ojciec duchowny oraz prefekci: ks. Jan Żukowski i ks. Maciej Sieniatycki. Od roku 1903 Kazimierz Zawalkiewicz kontynuował studia teologiczne w przemyskim seminarium duchownym. Schematyzm przemyski, prezentujący stan diecezji na dzień 15 listopada 1904 r., wymienia go jako alumna trzeciego roku teologii⁸. W dniach 14 i 16 kwietnia 1906 r., w Wielką Sobotę i Poniedziałek Wielkanocny, alumn Kazimierz Zawalkiewicz otrzymał święcenia subdiakonatu i diakonatu. Formację ku kapłaństwu zwieńczył przyjęciem święceń prezbiteratu 29 czerwca 1906 r.⁹

Jako neoprezbiter ks. Kazimierz Zawalkiewicz został skierowany do parafii w Błazowej. Obowiązki wikariusza podjął 1 sierpnia 1906 r., zastępując ks. Jana Ubermana skierowanego do Zaleszan¹⁰. Błazowska parafia rzymskokatolicka pw. św. Marcina była jedną z najstarszych w okolicy. Erygowano ją 9 czerwca 1432 r., dzięki fundacji ówczesnych właścicieli miejscowości, Małgorzaty i Piotra Kunatha, podczaszego sandomierskiego. W roku 1906 teren parafii obejmował: Błazową, Błazową Dolną i Górną, Kąkolówkę, Białkę i Leckę.

Główną świątynią parafii był kościół projektu Jana Sas Zubrzyckiego, wybudowany w latach 1896–1900, staraniem ówczesnego proboszcza Leona Kwiatkowskiego i parafian błazowskich. Tak opisywał świątynię kronikarz biskupiej wizytacji w roku 1910: „(...) na tle ubogiego miasteczka i lichych chat wieśniaczych wznosi się prześliczny romański kościół o dwóch w niebo strzelających wieżycach – marzenie tysięcy dusz, w kamieniach zastygłe na wieki... Warto naprawdę pojechać do Błazowy, aby zwiedzić tę świątynię wspianą, błyszczącą wewnątrz piękną szatą polichromii, ozdobną dwoma szeregami bliźniaczych kolumn. (...) Piękna to prawdziwie świątynia piękną rozmiarami, bo może wygodnie pomieścić 6-cio tysięczną rzeszę, piękną formą, bo wzniesiona w klasycznym stylu romańskim z odcieniem nadwiślańskiego, krakowskiego, a zbudowana w krzyż o trzech nawach, dwu wieżycach wyniosłych i pięknej

7. *Catalogus universi venerabilis cleri saecularis et regularis archidioecesis leopoliensis rit. lat. pro anno domini MCMI*, Leopoli 1901, s. 27; *Catalogus universi venerabilis cleri saecularis et regularis archidioecesis leopoliensis rit. lat. pro anno domini MCMIII*, Leopoli 1903, s. 32

8. *Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioecesis rit. lat. premisliensis pro anno domini 1905*, Premislae 1904, s. 39.

9. *Wyższe święcenia*, „Kronika Dyecezyi Przemyskiej. Pismo Dyecezałne” [dalej: KDP], R. VI, marzec–kwiecień 1906, z. 2, s. 106.

10. *Zmiany na stanowiskach i urzędach duchownych*, KDP, R. VI, lipiec–sierpień 1906, z. 4, s. 205.

sygnaturze”¹¹. Świątynia ta za czasów posługi ks. Zawałkiewicza była jedynie poświęcona, konsekrowano ją dopiero w roku 1910.

Ponadto na cmentarzu parafialnym znajdowała się, wybudowana w roku 1904, kaplica, gdzie kilka razy w roku sprawowano liturgię. Kolejną kaplicę wzniesiono staraniem Franciszka Słabego w jednej z części Błazowej. Trzecia kaplica, w której liturgię sprawowano cztery razy w roku, znajdowała się w Kąkolówce. Na terenie parafii funkcjonowało siedem szkół. Parafianie, których w roku 1906 było 9952, mogli angażować się w działalność Stowarzyszenia Świętych Aniołów Stróżów i bractw religijnych: Najświętszego Sakramentu, Serca Jezusowego, Świętej Rodziny, Najświętszego Różańca, Wstrzemięźliwości¹². Od roku 1906 funkcjonował także Związek Katolicko-Społeczny, którego staraniem założono czytelnię oraz Kółko Rolnicze¹³.

W czasie wikariuszowskiej posługi ks. Zawałkiewicza w Błazowej proboszczem był ks. Leon Kwiatkowski¹⁴, wicedziekan dekanatu dynowskiego. Współpracownikami proboszcza byli także księża: Ferdynand Beigert oraz Feliks Ślepecki. W czasie pracy w Błazowej w dniu 15 maja 1907 r. przyszedł pleban zaczerski był świadkiem potężnego pożaru, który zniszczył znaczną część miasteczka. Pastwą płomieni padły wówczas także plebania, spichlerz oraz mieszkania księży wikariuszy. Ocalał kościół. Spłonęły jedynie archiwalia znajdujące się na strychu, drewniane konfesjonały, kilka obrazów i drobne drewniane rzeczy¹⁵.

Ważnym wydarzeniem w życiu młodego kapłana stała się duszpasterska wizytacja dekanatu dynowskiego przez biskupa sufragana Karola Józefa Fischera. Z dniem 10 czerwca 1907 r. ks. Kazimierz Zawałkiewicz objął funkcję kapelana

11. *Wizytacja kanoniczna J. E. Ks. Biskupa Józefa Sebastiana Pelczara, dokonana w maju 1910 r.*, KDP, R. X, wrzesień 1910, z. 9, s. 467–471.

12. *Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioecesis rit. lat. premisliensis pro anno domini 1906*, Premisliae 1905, s. 94; *Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioecesis rit. lat. premisliensis pro anno domini 1907*, Premisliae 1906, s. 94; *Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioecesis rit. lat. premisliensis pro anno domini 1908*, Premisliae 1907, s. 94.

13. *Sprawozdanie z założenia Związku katolicko-społecznego w parafiach dyecezyi przemyskiej za rok 1906*, KDP, R. VII, luty 1907, z. 2, s. 79.

14. Ks. Leon Kwiatkowski urodził się w 1852 r. w Humniskach koło Brzozowa. Szkołę ludową ukończył w Sanoku. Do gimnazjum uczęszczał najpierw w Rzeszowie, potem w Przemyślu. Po odbyciu trzyletniej służby wojskowej wstąpił do Seminarium Duchownego w Przemyślu. Święcenia kapłańskie otrzymał w roku 1879. Pracował jako wikariusz w Błazowej i w Tyczynie. W 1884 r. dzięki staraniom ks. Bronisława Markiewicza otrzymał prezentę na probostwo błazowskie. Tu zmarł 21 października 1914 r.

15. *Wizytacje kanoniczne w r. 1907 dokonane przez Najprzew. Ks. biskupa Sufragana Karola Józefa Fischera*, KDP, R. VII, październik 1907, z. 10, s. 380-381.

biskupiego. Wikary błazowski towarzyszył biskupowi w czasie odwiedzin w kolejnych parafiach. Były to: Jawornik Polski, Harta, Szklary (tu ks. Zawałkiewicz odprawił mszę świętą), Futoma, Wesoła, Bachórz, Bachórzec, Dubiecko, Dyłagowa i Dynów. Swą posługę kapelańską ks. Zawałkiewicz zakończył właśnie w Dynowie w dniu 22 czerwca. Powodem powrotu do Błazowej były zbliżające się egzaminy szkolne. Odtąd biskupowi towarzyszył ks. profesor dr Stefan Moimidłowski przybyły z Przemyśla¹⁶.

Kolejną parafią ks. Kazimierza było Staromieście. Przybył tu 26 lutego 1908 r., zastępując ks. Tadeusza Dutkiewicza, skierowanego do Czudca¹⁷. Opróżniony wikariat błazowski objął natomiast w lipcu neoprezbiter ks. Franciszek Lonc¹⁸. Staromieście, położone w bezpośrednim sąsiedztwie Rzeszowa, liczyło w 1908 r. 4161 parafian. W skład parafii wchodziły także: Górka Zaczerska, Miłocin, Nowa Wieś i Trzebownisko¹⁹. Główną świątynią parafii był, wybudowany w latach 1900–1904 w stylu neogotyckim, kościół pod wezwaniem św. Józefa. Jego opis, pochodzący z roku 1911, odnajdziemy w sprawozdaniu z wizytacji kanonicznej parafii: „Kościół nowy, około roku 1900 wzniesiony staraniem ks. proboszcza Józefa Stafieja, bez urzędowej repartycji darów, z ofiar dobrowolnych, pod tytułem opieki św. Józefa. (...) Kościół w stylu gotyckim, murowany, nieotyńkowany, z licznymi ozdobami i kilkoma figurami z ciosu, o trzech nawach z główną nawą w kształcie krzyża, kryty dachówką. (...) Są za to rzeczy przesłiczne, jak portal i w ogóle front kościoła z ornamentacją z ciosu, sklepienie żebrowane, okna z laskowaniem i rozetami z kamienia, tak że w ogóle kościół trzeba nazwać wspaniałym”²⁰. Także i ten kościół początkowo był jedynie poświęcony. Obrzędy konsekracji miały miejsce w czasie wzmiankowane wizytacji kanonicznej parafii. Ponadto w Miłocinie funkcjonowała kaplica pw. św. Huberta będąca dawną kaplicą myśliwską Lubomirskich, w której niekiedy sprawowana była służba Boża.

Kapłani staromiejscy nauczali także religii w kilku szkołach: w Staromieściu, w Trzebownisku i w Miłocinie w szkole rolniczej oraz w szkole mleczarskiej. Wierni staromiejscy mogli pogłębiać swe życie religijne, angażując się w działalność kościelnych bractw i stowarzyszeń. Były to: Bractwo Różańca Świętego, Bractwo Najświętszego Sakramentu, Bractwo Świętej Rodziny, Apostolstwo

16. Tamże, z. 9, s. 380–388; tamże, KDP, R. VII, listopad 1907, z. 11, s. 409–416.

17. *Zmiany na stanowiskach i urzędach duchownych*, KDP, R. VIII, marzec 1908, z. 3, s. 106.

18. *Zmiany na stanowiskach i urzędach duchownych*, KDP, R. VIII, lipiec i sierpień 1908, z. 7 i 8, s. 302.

19. *Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioecesis rit. lat. premisliensis pro anno domini 1909*, Premisliae 1908, s. 198.

20. *Wizytacje kanoniczne dokonane przez Najprzew. Ks. Biskupa Sufragana Karola Józefa Fischera w roku 1911*, KDP, R. XI, październik i listopad 1911, z. 10 i 11, s. 589.

Serca Jezusowego, Bractwo Wstrzemięźliwości. W parafii prężnie działał Związek Katolicko-Społeczny. Funkcjonowała licząca 300 tomów biblioteka; w ramach działalności Związku odbywały się odczyty poruszające kwestie historyczno-patriotyczne i rolnicze. W roku 1910 uroczystość świętowano 500. rocznicę zwycięstwa pod Grunwaldem. Pod egidą Związku działały również kasy oszczędności pożyczek w Staromieściu i Trzebowniku, sklep Kółka Rolniczego, prowadzone były kursy szycia i haftu²¹. W działalność Związku aktywnie włączał się ks. Zawałekiewicz. O jego zaangażowaniu świadczyć może zapis w sprawozdaniu z pracy katolicko-społecznej w diecezji przemyskiej w latach 1911–1914. Czytamy w nim: „Dzięki niezmiernie pracowitej pracy ks. Zawałekiewicza, Związek katolicko-społeczny rozwijał się pomyślnie i okazał poważne rezultaty: 1. Urządzono mianowicie w miejscowej Ochronce jasełka dla ożywienia ducha religijnego. 2. W styczniu urządzono obchód ku czci bohaterów z 1863 r. 3. Dla zwalczania pijaństwa urządzono odczyty o szkodliwości trunków alkoholicznych z obrazami świetlnymi. 4. W czerwcu odbyła się uroczystość poświęcenia sztandaru Straży Ochotniczej w Trzebowniku. 5. Dziełem Związku jest założenie muzyki włościańskiej w Staromieściu 6. Związek pracował także nad założeniem składnicy towarowej dla Kółek Rolniczych i w tym celu urządzał odpowiednie odczyty w Miłocinie, w Trzebowniku i Nowej Wsi. Założono również w Staromieściu Kółko kobiet przy Tow. Kółek rolniczych”²².

W czasie swej posługi w Staromieściu ks. Kazimierz Zawałekiewicz był jedynym współpracownikiem proboszcza – ks. Józefa Stafieja²³, wicedziekana rzeszowskiego. Jak odnotowano, młody wikariusz pracował z wielką gorliwością, wspomagając nieco już posuniętego w latach proboszcza²⁴. Wiosną 1913 roku wikariusz staromiejski przystąpił do egzaminu konkursowego na proboszcza „quod scientiam solam”, zdając go z wynikiem pozytywnym²⁵. Niewiele później

21. *Sprawozdanie z działalności Związku katolicko-społecznego i połączonego z nim Bractwa N.M.P. król. Kor. Pol. w diecezji przemyskiej*, KDP, R. XI, lipiec i sierpień 1911, z. 7 i 8, s. 461–462.

22. *Sprawozdanie z pracy katolicko-społecznej w diecezji przemyskiej za czas od sierpnia r. 1911, t.j. od „Kongresu Maryańskiego”, urządzonego w Przemyślu, do czerwca r. 1914*, KDP, R. XIV, czerwiec 1914, z. 6, s. 354.

23. Ks. Józef Stafiej urodził się w roku 1847. Świecenia kapłańskie otrzymał w roku 1872. Proboszczem w Staromieściu został w roku 1881 r. Kapłan zmarł w Staromieściu w roku 1916.

24. *Wizytacje kanoniczne dokonane przez Najprzew. Ks. Biskupa Sufragana Karola Józefa Fischera w roku 1911*, s. 589.

25. *Wiadomości diecezjalne*, „Gazeta Lwowska”, nr 105, 9 maja 1913, s. 4; *Zmiany na stanowiskach i urzędach duchownych*, KDP, R. XIII, maj i czerwiec 1913, z. 5 i 6, s. 163.

kapłan otrzymał prezentę na probostwo zaczerskie²⁶. Opróżniony wikariat staromiejski zajął wikary z Milczyc ks. Jan Feliks.

Poprzednikiem ks. Zawalkiewicza na probostwie zaczerskim był, pochodzący z Jaćmierza, ks. Wojciech Żebracki. Kapłan ten w styczniu 1913 roku, po otrzymaniu pensji emerytalnej, został zwolniony z obowiązków proboszczowskich, pozostając jednak w Zaczerniu. Administratorem parafii zamianowano jednocześnie ówczesnego wikariusza zaczerskiego, ks. Michała Ziajkę. Konkurs na zaczerskie probostwo rozpisano z terminem do dnia 20 lutego 1913²⁷

Nowym proboszczem w Zaczerniu, jak już wspomniano, został ks. Zawalkiewicz. Na wybór ten bez wątpienia bezpośredni wpływ miał Adam Jędrzejowicz, dziedzic zaczerski i staromiejski, któremu przysługiwało prawo patronatu, a który mógł obserwować pracę ks. Zawalkiewicza w czasie jego posługi w Staromieściu. W liście do biskupa przemyskiego Józefa Sebastiana Pelczara tak rekomendował osobę ks. Zawalkiewicza: „Opróżnioną jest teraz posada plebana w Zaczerniu dobrach moich dziedzicznych a to po ustąpieniu ks. Żebrackiego ostatniego a bezpośredniego teje plebanii posiadacza. W moc więc prawa patronatu mnie przysługującego przedstawiam niniejszym dokumentem na tę posadę ks. Kazimierza Zawalkiewicza w tabeli kandydatów przez Najprzewielebniejszy Konsystorz pod dniem 8 maja 1913 r. mnie poleconego, potrzebną kwalifikację posiadającego kandydata, upraszając Jego Ekscelencję Waszą Biskupią Mość, abys go na rzeczoną plebanię kanonicznie instytuować i duchowną inwestyturę nadać mu raczył oddając mu zarząd duchowny i staranie dusz w obrębie parafii w Zaczerniu. Co się zaś mnie tyczy, deklaruję się niniejszem, iż go przy wszystkich prawach i dochodach parafii rzeczzonej jako też i użytku tychże spokojnie i nienaruszenie zachować chcę. Niniejszy dokument dla większej wiary własnoręcznym podpisem i pieczęcią rodową stwierdzam”²⁸. Nowy proboszcz przy objęciu urzędu w dniu 16 czerwca 1913 r. złożył, przypisany prawem kanonicznym, akt wyznania wiary²⁹.

Parafia w Zaczerniu została założona w roku 1439. Od początku swego istnienia przynależała do dekanatu rzeszowskiego³⁰. W roku 1912 tworzyły ją:

26. *Zmiany na stanowiskach i urzędach duchownych*, KDP, R. XIII, maj i czerwiec 1913, z. 5 i 6, s. 163; *Kronika*, „Gazeta Lwowska”, nr 143, 25 czerwca 1913, s. 3.

27. *Zmiany na stanowiskach i urzędach duchownych*, KDP, R. XIII, styczeń 1913, z. 1, s. 39.

28. AAPrz, teczka: „Parafia Zaczernie – 1”, sygn. 317/1, List Adama Jędrzejowicza do bpa Józefa Sebastiana Pelczara z dnia 26 maja 1913 r.

29. AAPrz, sygn. 317/1, Akt wyznania wiary złożony przez ks. Kazimierza Zawalkiewicza w dniu 16 czerwca 1913 r.

30. Po II wojnie światowej, wskutek reorganizacji struktur diecezjalnych parafia zaczerska przyłączona została do dekanatu głogowskiego, w którym pozostaje do dnia dzisiejszego.

Zaczeranie, Tajęcina, Jasionka (część), Nowa Wieś (część) i Wysoka Głogowska. Duszpasterskiej pieczy podlegało 4.891 wiernych, ponadto na emigracji przebywało 237 parafian. W miejscowościach wchodzących w skład parafii zamieszkiwało też 83 wyznawców judaizmu. Wierni mogli przynależć do Stowarzyszenia Żywego Różańca, Bractwa Serca Jezusowego, Bractwa Przenajświętszego Sakramentu, Bractwa Świętej Rodziny, Bractwa Wstrzemięźliwości. Nauka religii prowadzona była w trzech szkołach: w Wysokiej Głogowskiej, w Nowej Wsi i w czteroklasowej w Zaczeraniu³¹.

Główną świątynią na terenie parafii był murowany kościół zaczerski, wzniesiony w latach 1803–1806. Jego fundatorem był Jan Aleksander Morski. Budowla została konsekrowana przez biskupa przemyskiego Franciszka Wierzchlejskiego w roku 1847. Na placu kościelnym w roku 1892 wzniesiono kaplicę grobową Jędrzejowiczów³². Znana jest interesująca, choć krótka prezentacja świątyni zaczerskiej, sporządzona przy okazji kanonicznej wizytacji parafii dekanatu rzeszowskiego przeprowadzonej w roku 1911 przez bpa Karola Józefa Fischera z Przemyśla. Kronikarz podróży biskupiej relacjonował wówczas pobyt w Zaczeraniu: „Przybywając do kościoła, przejeżdżamy koło szkoły murowanej piętrowej, widzimy też kilka lub kilkanaście domów murowanych krytych dachówką lub drewnianych krytych dachówką. (...) Kościół, który teraz istnieje, murowany i sklepiony, zbudowany został w latach 1804–1806, konsekrowany w r. 1847 przez biskupa Wierzchlejskiego pod tytułem Narodzenia Najśw. P. Maryi. Trudno w nim, jak w ogóle w kościołach tej epoki, dopatrzyć się jakiegoś stylu, ale jest schludnie utrzymany. Wewnątrz jest pomalowany, posiada 5 ołtarzy, posadzkę ze sztucznego kamienia, w presbyteryum nad zakrystią i skarbcem galerye, wieżę na froncie z 3 dzwonami, obwiedziony jest murem”³³. Przy ochronce Sióstr Służebniczek w Jasionce, w parafii zaczerskiej znajdowała się kaplica o charakterze publicznym. Została ona poświęcona w roku 1892 pod wezwaniem św. Heleny i św. Stanisława Kostki. Warto wspomnieć, że posiadała ona prawo przechowywania Najświętszego Sakramentu.

Tak jak już zaznaczono, ks. Zawałkiewicz objął parafię zaczerską pod koniec czerwca 1913 roku, zaś dotychczasowy administrator, ks. Michał Ziajka, skierowany został na posadę wikarego w Pantalowicach. W pierwszym roku rządów

31. *Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioecesis rit. lat. premisliensis pro anno domini 1913*, Premisliae 1912, s. 184

32. B. Walicki, *Zaczeranie*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. XX: VÁC – Żywy Różaniec, red. E. Gigilewicz i in., Lublin 2014, kol. 1166.

33. *Wizytacje kanoniczne dokonane przez Najprzew. Ks. Biskupa Sufragana Karola Józefa Fischera w roku 1911*, s. 587.

nowego proboszcza odnotowywano wakat na stanowisku wikariusza. Pomocą duszpasterską służył natomiast emeryt ks. Wojciech Żebracki³⁴.

Jeszcze przed objęciem rządów przez nowego proboszcza od parafii zaczerskiej odłączono Wysoką Głogowską, w której utworzono samodzielną stację duszpasterską. Stąd też liczba parafian, których powierzono proboszczowskiej trosce ks. Zawalkiewicza, zmniejszyła się. Schematyzm z roku 1913 informuje o 2787 parafianach zamieszkujących Zaczernie, Tajęcinę i przynależne do parafii części Nowej Wsi i Jasionki. Wymieniono też 110 emigrantów. Obok ludności katolickiej żyło 30 wyznawców judaizmu. Nauka religii prowadzona była w dwóch szkołach: czteroklasowej w Zaczerniu i jednoklasowej w Nowej Wsi³⁵.

W roku 1916 w dalszym ciągu notowano w Zaczerniu 2787 parafian, do których doliczyć trzeba 80 emigrantów. Nie zmieniła się liczba wyznawców religii możeszowej – nadal było ich 30. Współpracownikiem proboszcza był ks. Marian Kulczycki³⁶, kapłan przybyły z diecezji kamienieckiej, wyświęcony w roku 1900³⁷.

W roku 1918 w parafii zaczerskiej zamieszkały siostry dominikanki. Było to możliwe dzięki fundacji parafianina zaczerskiego, Wojciecha Micała, który w testamencie zapisał swój majątek (grunty oraz budynki mieszkalne) dominikankom z Wielowsi. Wedle życzenia ofiarodawcy miały one w Zaczerniu prowadzić ochronkę. Akt notarialny podpisany został w Głogowie 17 marca 1919 r. Swój podpis na tym akcie złożył także ks. Zawalkiewicz, jako proboszcz miejscowy w imieniu własnym oraz swych następców na urzędzie plebańskim³⁸.

Brak jest kościelnych danych na temat zaludnienia parafii zaczerskiej w pierwszych latach powojennych. Informacje takie odszukać można natomiast w pierwszym powszechnym spisie ludności z roku 1921. Wedle jego wyników w Jasionce znajdowało się 319 budynków mieszkalnych, w tym 13 niezamieszkałych. Żyło tam 1357 osób: 605 mężczyzn i 752 kobiety. 1306 mieszkańców było katolikami, a 51 Żydami. W Nowej Wsi były 142 budynki mieszkalne.

34. Ks. Wojciech Żebracki urodził się w roku 1847 w Jaćmierzu. Świecenia kapłańskie przyjął w roku 1875. Probostwo zaczerskie objął roku 1886, wcześniej posługiwał tu jako wikariusz. Po przejściu na emeryturę kapłan pozostał w Zaczerniu. Zmarł 7 lutego 1914 r. Pochowany został na cmentarzu parafialnym w Zaczerniu.

35. *Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioecesis rit. lat. premisliensis pro anno domini 1914*, Premisliae 1913, s. 187.

36. Kapłan ten został w 1920 roku proboszczem w Rudnej Wielkiej, gdzie podjął dzieło budowy nowego kościoła.

37. *Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioecesis rit. lat. premisliensis pro anno domini 1917*, Premisliae 1916, s. 175.

38. AAPrz,teczka: „Parafia Zaczernie – »Zwitki«”, Testament Wojciecha Micała; akt fundacyjny Rzymsko-katolickiej Ochronki dla małych dzieci gminy Zaczernie.

Miejscowość zasiedlały 643 osoby: 298 mężczyzn i 345 kobiet. Wszyscy byli łaćinnikami i Polakami³⁹. W samym Zaczerniu wyliczano 382 domy, z czego 2 niezamieszkałe. Spośród 1704 mieszkańców 776 było mężczyznami, a 928 kobietami. 1701 zaczernian było katolikami i Polakami, a troje było wyznania mojżeszowego i narodowości żydowskiej. W całej parafii nie odnotowano zatem ani jednej osoby wyznania grekokatolickiego, ewangelickiego, innego chrześcijańskiego bądź niewiadomego. Nie było tu również żadnych Niemców, Rusinów czy osób innych narodowości⁴⁰.

W roku 1924 parafia zaczerska liczyła 2903 wiernych zamieszkałych w Zaczerniu, Tajęcinie i części wsi Jasionka i Nowa Wieś. Elenchus z roku 1924 odnotował obecność dwóch domów zakonnych: dominikanek w Zaczerniu i służebniczek w Jasionce. Nauka religii prowadzona była w trzech szkołach: Zaczerniu, Tajęcinie i Nowej Wsi. Na stanowisku wikariusza odnotowywano wakat, na terenie parafii zamieszkiwało natomiast dwóch kapłanów: kapelan służebniczek w Jasionce – ks. Stanisław Rzepecki i deficyjnt ks. Kazimierz Kostheim w Zaczerniu, który często zastępował niedomagającego proboszcza⁴¹.

Na czas duszpasterskiej posługi ks. Zawałkiewicza w Zaczerniu przypadły trudne lata pierwszej wojny światowej. Wraz z konfliktem zbrojnym przysły klęski żywiołowe. Do najstraszniejszych należało spalenie przez Moskali 31 zabudowań. W płomieniach zginęło wówczas pięcioro dzieci. Potem Zaczernie nawiedziła powódź. W początkowych miesiącach wojny proboszcz przebywał poza parafią; wrócił do Zaczernia dopiero w październiku. W tym czasie zastępował go ks. Stanisław Woźny – katecheta z Sokołowa. Także on doświadczył traumatycznego wydarzenia związanego z inwazją wojsk rosyjskich. Dwóch pijanych żołdatów strzelało wówczas w kościele zaczerskim podczas nabożeństwa, jednak pocisk nie trafił na szczęście ks. Woźnego, tylko utkwił w murze i tam pozostał⁴².

Pomimo trudnego czasu wojny, kolejnych przemarszów wojsk i licznych rekwizycji, ks. Zawałkiewicz troszczył się o powierzone swej pieczy probostwo. Zajął się przede wszystkim budynkami plebańskimi (wikarówka i organistówka),

39. Dane dotyczą całych miejscowości, zaś do parafii należały części obu wsi.

40. *Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej opracowany na podstawie wyników pierwszego powszechnego spisu ludności z dn. 30 września 1921 r. i innych źródeł urzędowych*, t. XIII: *Województwo lwowskie*, Warszawa 1924, s. 39–40.

41. *Elenchus cleri dioeceseos rit. lat. premisliensis pro Anno domini 1924*, Premislae MCMXXIV, s. 59

42. M. Lech, B. Skala, *Dzieje parafii w Zaczerniu*, Rzeszów 1999, s. 10; B. Walicki, *Słudzy ołtarza. Duszpasterze sokołowscy pierwszej połowy XX wieku. Szkice biograficzne*, Sokołów Małopolski 2012, s. 230; tegoż, *Katecheci parafii Sokołowie Małopolskim na początku XX wieku (1900–1920)*, „Archiwa Biblioteki i Muzea Kościelne”, 95 (2011), s. 339.

będącymi w oplakany stan. Plac wokół budynków ogrodzono drucianą siatką. W kolejnych latach proboszcz rozpoczął starania o remont kościoła. W październiku 1916 roku odrestaurowane zostały ołtarz główny i ołtarze boczne. Powiększył się także zbiór aparatów i szat liturgicznych. Przykładowo także w 1916 roku ze składek różańcowych zakupiono kielich i ornat. Zaczęto również malować kościół, jednak prace zostały przerwane z powodu powołania malarza do wojska⁴³. Malowanie wnętrza świątyni kontynuowane było po wojnie. Na ten cel zbierano składki m.in. w roku 1920⁴⁴. W roku 1922 wykonana została droga na cmentarz⁴⁵. Został on także ogrodzony drutem i obsadzony brzożami. Sprawozdanie dziekańskie z roku 1923 odnotowuje także odnowienie organów i zakup dwóch dzwonów⁴⁶. W kolejnym roku poprawiony został mur otaczający kościół i wykonano nowe wejście do zakrystii⁴⁷. Jak odnotowali badacze dziejów parafii zaczerskiej, ks. Zawalkiewicz kochał kwiaty i sadownictwo. Przed frontem plebanii założył gazony kwiatowe. Podwyższył także dojazd do plebanii i obsadził pięknymi szczepionymi głógami. Z jego inicjatywy drogę przez wieś obsadzono drzewami owocowymi⁴⁸.

Zaczerski proboszcz udzielał się również na niwie społecznej. Już w 1919 roku był współinicjatorem reaktywowania działalności zaczerskiej Straży Pożarnej. W trakcie pierwszego po wojnie zebrania druhów wygłosił przemówienie na temat obowiązków strażaków, został także wybrany do Zarządu OSP. Pełnił w nim przez szereg lat funkcję sekretarza kolejnych zarządów⁴⁹. Niejednokrotnie użyczał również pomieszczeń plebanii zaczerskiej na zebrania i spotkania strażaków. Na plebanii przechowywano też instrumenty strażackiej orkiestry dętej. W styczniu 1920 roku proboszcz wybrany został gospodarzem w zarządzie teatru włościańskiego działającego przy OSP w Zacerniu⁵⁰, zaś w lutym tego samego roku prezesem zaczerskiego Kółka Rolniczego. Funkcję tę pełnił do roku 1924⁵¹.

Ks. Zawalkiewicz troszczył się zwłaszcza o rozwój oświaty. Fakt ten odnotowano w kronice szkoły zaczerskiej: „[Ks. Zawalkiewicz] zasługuje na wzmiankę

43. M. Lech, B. Skała, *Dzieje parafii*, s. 11.

44. AAPrz, teczka: „Dekanat Rzeszowski – 6”, sygn. XXII/6, Sprawozdanie z wizytacji dekanatu rzeszowskiego w r. 1920.

45. AAPrz, sygn. XXII/6, Sprawozdanie z wizytacji dekanatu rzeszowskiego w r. 1922.

46. AAPrz, sygn. XXII/6, Sprawozdanie z wizytacji dekanatu rzeszowskiego w r. 1923.

47. AAPrz, sygn. XXII/6, Sprawozdanie z wizytacji dekanatu rzeszowskiego w r. 1924.

48. M. Lech, B. Skała, *Dzieje parafii*, s. 11.

49. M. Stopa, A. Stopa, *Zaczerska Straż Pożarna 1905-2005*, Zacernie 2005, s. 40–41.

50. Tamże, s. 42.

51. Tamże, s. 47.

na tym miejscu z tytułu bezinteresownego, a szczerego zajęcia się szkołą na Tajęcinnie – przysiółku zaczerskim – gdzie przeważnie dzięki jego staraniom wybudowano nową szkołę o jednej sali naukowej wraz z mieszkaniem nauczyciela złożonym z 2 pokoi i kuchni. Prócz tego ofiarował szkole zaczerskiej piękną kolekcję owadów i całość historii biblijnej objętej 32. obrazami kolorowymi⁵². Proboszcz był także członkiem Komitetu Oświatowego, który powstał przy Ochotniczej Straży Pożarnej w Zaczerniu. Jednym z działań Komitetu było uruchomienie w dniu 11 listopada 1921 r. biblioteki dysponującej 180 woluminami⁵³. W tym samym 1921 roku ks. Zawalkiewicz „uruchomił w Zaczerniu szkołę koszykarską, do której uczęszczało 21 młodzieży (...) zorganizował kurs pieczenia dla miejscowych kobiet. Był to pierwszy kurs tego rodzaju w Zaczerniu”⁵⁴.

Działalność społeczna ks. Zawalkiewicza szła w parze z troską o duchowy wzrost parafian. Proboszcz szczerze ubolewał nad obniżeniem moralności ludzi w warunkach wojennych i zatrucaniem własnej osobowości. Po wojnie zaś gorliwie pracował nad poprawą stanu moralnego parafii. Efekty pracy plebana zaczerskiego odnotowywały kolejne sprawozdania z wizytacji dziekańskich. Przykładowo w roku 1920 zauważono: „Parafianie moralni – uczęszczanie do sakramentów św. więcej jak średnie”⁵⁵. W roku 1922 wizytator zapisał: „Moralność parafii dobra”⁵⁶. Notatka z roku 1923 brzmi: „Parafianie dość dobrzy – młodzież nie najgorsza jeszcze”⁵⁷. Wreszcie w roku 1924 dziekan relacjonował: „Parafianie uczęszczają należycie na nabożeństwa i uczęszczają należycie do sakramentów św. Są moralni”⁵⁸.

Podjęmowane prace i działania nadwyrężyły siły proboszcza zaczerskiego. Ze słabościami borykał się już w roku 1924. Zmarł 6 kwietnia następnego roku w szpitalu w Rzeszowie w 46 roku życia. Pogrzeb odbył się 8 kwietnia 1925 r. W ostatnim pożegnaniu tego wielkiego społecznika i przyjaciela ludu wzięli udział liczni parafianie, druhowie miejscowej jednostki OSP oraz orkiestra strażacka ze Staromieścia⁵⁹. Ks. Kazimierz Zawalkiewicz spoczął na cmentarzu zaczerskim.

Już w dniu jego śmierci dziekan ks. Michał Tokarski przesłał do biskupa przemyskiego list, w którym wskazywał kandydata na opróżnione probostwo

52. Zbiory archiwalne Zespołu Szkół im. Armii Krajowej w Zaczerniu, Kronika szkolna.

53. M. Stopa, A. Stopa, *Zaczerska Straż Pożarna 1905–2005*, s. 44.

54. Cyt. za: tamże, s. 46.

55. AAPrz, sygn. XXII/6, Sprawozdanie z wizytacji dekanatu rzeszowskiego w r. 1920.

56. AAPrz, sygn. XXII/6, Sprawozdanie z wizytacji dekanatu rzeszowskiego w r. 1922.

57. AAPrz, sygn. XXII/6, Sprawozdanie z wizytacji dekanatu rzeszowskiego w r. 1923.

58. AAPrz, sygn. XXII/6, Sprawozdanie z wizytacji dekanatu rzeszowskiego w r. 1924.

59. Zob. M. Stopa, A. Stopa, *Zaczerska Straż Pożarna 1905–2005*, s. 51.

zaczerskie: „Dnia 6/4 o godz. 3 rano umarł ks. Kazimierz Zawalkiewicz, zaopatrzoney św. sakramentami w szpitalu w Rzeszowie. Dnia dzisiejszego był u mnie p. Jan Jędrzejowicz, zarządca masy spadkowej Zaczernia oraz opiekun swego syna, któremu dziadek zapisał Zaczernie i oświadczył, iż jako patron chciałby podpisać prezentę ks. Janowi Guzemu wikaremu ze Staromieścia. Z uwagi, że ks. Guzy jest wzorowym kapłanem i należycie spełniałby obowiązki proboszcza, proszę o zamianowanie go administratorem. Dla braku księży ks. Kisielewicz zostałby nawet bez ks. wikarego do święceń kapłańskich, aby tylko ks. Guzy mógł otrzymać Zaczernie”⁶⁰.

W dniu 16 kwietnia 1925 r. ks. Janowi Guzemu powierzono administraturę nad parafią w Zaczerniu⁶¹. Konkurs na opróżnione probostwo ogłoszono z terminem do 20 maja⁶². Chęć jego objęcia wyrazili prócz ks. Guzego katecheta rzeszowski ks. Wincenty Koszałka i proboszcz w Stubnie ks. Tomasz Sapyta⁶³. Korzystając z prawa patronatu, w dniu 11 czerwca 1925 r. kolator Jan Jędrzejowicz wskazał na nowego proboszcza ks. Jana Guzego⁶⁴. Niewiele później, z dniem 20 lipca tegoż roku kapłan ten został instytuowany na probostwo zaczerskie⁶⁵.

60. AAPrz, sygn. 317/1, List ks. M. Tokarskiego do Ordynariatu Biskupiego w Przemyślu.

61. AAPrz, APK TS, Tabela służbowa ks. Jana Guzego.

62. *Zmiany na stanowiskach i urzędach duchownych*, KDP, R XXV, maj 1925, z. 5, s. 73-74.

63. AAPrz, sygn. 317/1, Pismo ks. Wincentego Koszałki do Konsystorza Biskupiego w Przemyślu z 16 maja 1925 r.; AAPrz, sygn. 317/1, Pismo ks. Tomasza Sapyty do Ordynariatu Biskupiego w Przemyślu z 17 maja 1925 r.

64. AAPrz, sygn. 317/1, Prezenta ks. Jana Guzego na proboszcza zaczerskiego z 11 czerwca 1925 r.: „Opróżnioną jest teraz posada plebana w Zaczerniu, dobrach moich dziedzicznych, a to po śmierci śp. Ks. Kazimierza Zawalkiewicza, oddanego a bezpośredniego teźże placówki posiadacza. W moc więc prawa patronatu mnie przysługującego przedstawiam niniejszym dokumentem na tę posadę Ks. Jana Guzego w tabeli kandydatów przez Najprzewielebniejszy Konsystorz Biskupi pod dn. 6 czerwca r. 1925 do L. 2402/25 mnie poleconego, potrzebna kwalifikację posiadającego kandydata, upraszając Waszą Biskupią Mość, abyś go na rzeczoną plebanię kanonicznie instytuować i duchowną inwestyturę nadać mu raczył, oddając mu zarząd duchowny i staranie dusz w obrębie parafii Zaczernie. Co się zaś mnie tyczy, deklaruję się niniejszem, iż go przy wszystkich prawach i dochodach parafii rzeczzonej, jako też i użytku tychże spokojnie i nienaruszenie zachować chcę. Niniejszy dokument dla większej wiary własnoręcznym podpisem i pieczęcią rodową stwierdzam. Działo się w Staromieściu, dn. 11 czerwca 1925. Jan Jędrzejowicz”.

65. AAPrz, APK TS, Tabela służbowa ks. Jana Guzego; *Zmiany na stanowiskach i urzędach duchownych*, KDP, R. XXV, czerwiec, lipiec i sierpień 1925, z. 6–8, s. 99.

REV. KAZIMIERZ ZAWAŁKIEWICZ (1879-1925)

Summary

Fr Kazimierz Zawałkiewicz was born on the 29th of August, 1879 in Złoczów. He was a gymnasium student in Złoczów and Sanok. His priesthood was started in divinity school in Lwów in the autumn of 1901, and continued in divinity school in Przemyśl. He took holy orders on the 29th of June, 1906. Fr Kazimierz took a vicar in Błażowa and Staromieście. In his priestly work, he got involved in the catholic association activity, mostly Social-Catholic Association. In the year of 1913 he became a parish priest in Zaczernie (near Rzeszów). Fr Zawałkiewicz truly took care of parish buildings and gave up time for social work. He contributed to reactivation of fire brigade in Zaczernie, and he took educational initiatives. His efforts resulted in the construction of school in belonging to parish Tajęcina. Fr Kazimierz Zawałkiewicz died on the 8th of April 1925. His body rested in the cemetery in Zaczernie.

Słowa kluczowe: Ks. Zawałkiewicz Kazimierz, Zaczernie

Key words: Rev. Zawałkiewicz Kazimierz, Zaczernie

BIBLIOGRAFIA

Źródła archiwalne

Archiwum Archidiecezjalne w Przemyślu

Akta Personalne Księży. Tabele Służbowe: ks. Jana Guzego, ks. Kazimierza Zawałkiewicza

Teczka: „Dekanat Rzeszowski – 6”, sygn. XXII/6

Teczka: „Parafia Zaczernie – 1”, sygn. 317/1

Teczka: „Parafia Zaczernie – »Zwitki«”

Zbiory archiwalne Zespołu Szkół im. Armii Krajowej w Zaczerniu

Kronika szkolna

Źródła drukowane

Catalogus universi venerabilis cleri saecularis et regularis archidioecesis leopoliensis rit. lat. pro anno domini MCMI, Leopoli 1901

- Catalogus universi venerabilis cleri saecularis et regularis archidioecesis leopoliensis rit. lat. pro anno domini MCMIII, Leopoli 1903*
- Elenchus cleri dioeceseos rit. lat. premisliensis pro Anno domini 1924, Premisliae MCMXXIV*
- Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioecesis rit. lat. premisliensis pro anno domini 1905, Premisliae 1904*
- Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioecesis rit. lat. premisliensis pro anno domini 1906, Premisliae 1905*
- Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioecesis rit. lat. premisliensis pro anno domini 1907, Premisliae 1906*
- Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioecesis rit. lat. premisliensis pro anno domini 1908, Premisliae 1907*
- Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioecesis rit. lat. premisliensis pro anno domini 1909, Premisliae 1908*
- Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioecesis rit. lat. premisliensis pro anno domini 1913, Premisliae 1912*
- Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioecesis rit. lat. premisliensis pro anno domini 1914, Premisliae 1913*
- Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioecesis rit. lat. premisliensis pro anno domini 1917, Premisliae 1916*
- Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej opracowany na podstawie wyników pierwszego powszechnego spisu ludności z dn. 30 września 1921 r. i innych źródeł urzędowych, t. XIII: Województwo lwowskie, Warszawa 1924*
- Sprawozdanie Dyrekcyi C.K. Gimnazyum w Złoczowie za rok szkolny 1891, Złoczów [1891]*
- Sprawozdanie Dyrekcyi C.K. Gimnazyum w Złoczowie za rok szkolny 1895, Złoczów [1895]*
- Sprawozdanie Dyrekcyi C.K. Gimnazyum w Złoczowie za rok szkolny 1897, Złoczów [1897]*
- Sprawozdanie Dyrektora C.K. Gimnazyum w Sanoku za rok szkolny 1892, Sanok 1892*
- Sprawozdanie Dyrektora C.K. Gimnazyum w Sanoku za rok szkolny 1898, Sanok 1898*
- Sprawozdanie Dyrektora C.K. Gimnazyum w Sanoku za rok szkolny 1898/9, Sanok 1899*
- Sprawozdanie Dyrektora C.K. Gimnazyum w Sanoku za rok szkolny 1899/900, Sanok 1900, s. 48.*

- Sprawozdanie z pracy katolicko-społecznej w dyecezyi przemyskiej za czas od sierpnia r. 1911, t.j. od „Kongresu Maryańskiego”, urządzanego w Przemyślu, do czerwca r. 1914, KDP, R. XIV, czerwiec 1914, z. 6*
- Sprawozdanie z działalności Związku katolicko-społecznego i połączonego z nim Bractwa N.M.P. król. Kor. Pol. w dyecezyi przemyskiej, KDP, R. XI, lipiec i sierpień 1911, z. 7 i 8*
- Sprawozdanie z założenia Związku katolicko-społecznego w parafiach dyecezyi przemyskiej za rok 1906, KDP, R. VII, luty 1907, z. 2*
- Wizytacya kanoniczna J. E. Ks. Biskupa Józefa Sebastjana Pelczara, dokonana w maju 1910 r., KDP, R. X, wrzesień 1910, z. 9*
- Wizytacje kanoniczne w r. 1907 dokonane przez Najprzew. Ks. biskupa Sufragana Karola Józefa Fischera, KDP, R. VII, październik 1907, z. 10; KDP, R. VII, listopad 1907, z. 11,*
- Wizytacje kanoniczne dokonane przez Najprzew. Ks. Biskupa Sufragana Karola Józefa Fischera w roku 1911, KDP, R. XI, październik i listopad 1911, z. 10 i 11*
- Wyższe święcenia, KDP, R. VI, marzec-kwiecień 1906, z. 2*
- Zmiany na stanowiskach i urzędach duchownych, KDP, R. VI, lipiec-sierpień 1906, z. 4; KDP, R. VIII, marzec 1908, z. 3; KDP, R. VIII, lipiec i sierpień 1908, z. 7 i 8; KDP, R. XIII, maj i czerwiec 1913, z. 5 i 6; KDP, R. XIII, maj i czerwiec 1913, z. 5 i 6; KDP, R. XIII, styczeń 1913, z. 1; KDP, R. XXV, maj 1925, z. 5; KDP, R. XXV, czerwiec, lipiec i sierpień 1925, z. 6-8*

Opracowania

- Lech M., Skąła B., *Dzieje parafii w Zaczerniu*, Rzeszów 1999
- Stopa M., Stopa A., *Zacherska Straż Pożarna 1905–2005, Zaczernie 2005*
- Walicki B., *Katecheci parafii w Sokołowie Małopolskim na początku XX wieku (1900–1920)*, „Archiwa Biblioteki i Muzea Kościelne”, 95 (2011)
- Walicki B., *Słudzy ołtarza. Duszpasterze sokołowscy pierwszej połowy XX wieku. Szkice biograficzne*, Sokołów Małopolski 2012
- Walicki B., *Zaczernie*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. XX: VÁC – Żywy Różaniec, red. Gigilewicz E. i in., Lublin 2014

Prasa

- Kronika*, „Gazeta Lwowska”, nr 143, 25 czerwca 1913
- Wiadomości dyecezyalne*, „Gazeta Lwowska”, nr 105, 9 maja 1913